

**TA'LIM MUASSASALARIDA USTOZ-SHOGIRD TIZIMINI JORIY
ETISH VA UNING PEDAGOGIK SAMARADORLIGINI BAHOLASH
IMKONIYATLARI**

Ilmiy rahbar:

Xaydarova Oliya Kaxxorovna

Pedagogika fanlari nomzodi, dotsent

Muallif:

Sherqulova Oqila Bahramovna

Iqdisodiyot va pedagogika universiteti 1-bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur ishda ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini joriy etishning nazariy-metodik asoslari hamda uning pedagogik samaradorligini baholash imkoniyatlari yoritilgan. Ustoz–shogird tizimi orqali yosh pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirish, amaliy tajribani uzatish, kasbiy moslashuv jarayonini tezlashtirish va ta'lim sifatini oshirish masalalari tahlil qilinadi. Shuningdek, ushbu tizimni ta'lim jarayoniga integratsiya qilishda uchraydigan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar, monitoring va baholash mexanizmlari ko'rib chiqiladi. Pedagogik samaradorlikni aniqlashda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlar, diagnostik metodlar hamda tahliliy yondashuvlardan foydalanish imkoniyatlari asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari ustoz–shogird tizimini samarali tashkil etish orqali ta'lim muassasalarida kadrlar salohiyatini oshirish, pedagogik faoliyatning uzluksiz rivojlanishini ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: ustoz–shogird tizimi, pedagogik samaradorlik, ta'lim muassasasi, kasbiy kompetensiya, pedagogik monitoring, baholash mezonlari, metodik qo'llab-quvvatlash, ta'lim sifati.

Annotation. This work covers the theoretical and methodological foundations of the introduction of the mentor-student system in educational institutions and the possibilities of assessing its pedagogical effectiveness. The

issues of developing the professional competencies of young teachers through the mentor-student system, transferring practical experience, accelerating the process of professional adaptation, and improving the quality of education are analyzed. Also, the organizational and pedagogical conditions encountered in integrating this system into the educational process, monitoring and evaluation mechanisms are considered. The possibilities of using qualitative and quantitative indicators, diagnostic methods, and analytical approaches in determining pedagogical effectiveness are substantiated. The results of the study show that through the effective organization of the mentor-student system, it is possible to increase the human resources potential in educational institutions and ensure the continuous development of pedagogical activity.

Keywords: mentor-student system, pedagogical effectiveness, educational institution, professional competence, pedagogical monitoring, evaluation criteria, methodological support, quality of education.

Аннотация. В работе рассматриваются теоретические и методологические основы внедрения системы «наставник-ученик» в образовательных учреждениях и возможности оценки ее педагогической эффективности. Анализируются вопросы развития профессиональных компетенций молодых преподавателей посредством системы «наставник-ученик», передачи практического опыта, ускорения процесса профессиональной адаптации и повышения качества образования. Также рассматриваются организационно-педагогические условия, возникающие при интеграции данной системы в образовательный процесс, механизмы мониторинга и оценки. Обосновываются возможности использования качественных и количественных показателей, диагностических методов и аналитических подходов при определении педагогической эффективности. Результаты исследования показывают, что благодаря эффективной организации системы «наставник-ученик» возможно повышение кадрового потенциала образовательных учреждений и обеспечение непрерывного развития педагогической деятельности.

Ключевые слова: система «наставник-ученик», педагогическая эффективность, образовательное учреждение, профессиональная компетентность, педагогический мониторинг, критерии оценки, методическое обеспечение, качество образования.

Kirish. Bugungi kunda ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, pedagog kadrlarning kasbiy mahoratini oshirish va ta'lim sifatini yuksaltirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Ushbu jarayonda tajribali ustozlarning bilim va amaliy ko'nikmalarini yosh pedagoglarga samarali yetkazish muhim ahamiyat kasb etadi. Shu nuqtai nazardan, ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini joriy etish pedagogik faoliyatning uzluksizligi va vorisiyligini ta'minlovchi samarali mexanizm sifatida namoyon bo'lmoqda. Ustoz–shogird tizimi asrlar davomida milliy ta'lim an'analari va kasbiy tayyorgarlikning muhim shakli bo'lib kelgan. Mazkur tizim orqali nafaqat nazariy bilimlar, balki pedagogik tajriba, kasbiy madaniyat, axloqiy-ruhiy qadriyatlar ham avloddan avlodga uzatiladi. Hozirgi zamon ta'lim muassasalarida esa ushbu tizimni zamonaviy pedagogik texnologiyalar, innovatsion yondashuvlar va baholash mexanizmlari bilan uyg'unlashtirish zarurati yuzaga kelmoqda. Ta'lim jarayonida ustoz–shogird munosabatlarini tizimli ravishda tashkil etish yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvini tezlashtiradi, ularning dars berish mahoratini oshiradi hamda mustaqil va ijodiy faoliyat yuritishiga zamin yaratadi. Shu bilan birga, mazkur tizimning real pedagogik samaradorligini aniqlash, uni baholash mezonlari va ko'rsatkichlarini ishlab chiqish muhim ilmiy-amaliy masala hisoblanadi. Shu sababli ushbu mavzu doirasida ustoz–shogird tizimini ta'lim muassasalarida joriy etishning dolzarbligi, uning pedagogik samaradorligini baholash imkoniyatlarini o'rganish va tahlil qilish bugungi ta'lim tizimi rivoji uchun muhim ahamiyat kasb etadi.

Mavzuga doir adabiyotlar tahlili. Ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini joriy etish va uning pedagogik samaradorligini baholash masalalari ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotlarda yoritilgan. Ilmiy-pedagogik adabiyotlarda ustoz–shogird tizimi ko'pincha pedagogik vorisiylik, kasbiy

rivojlanish va uzluksiz ta'lim konsepsiyasi bilan uzviy bog'liq holda talqin qilinadi. Ko'pgina tadqiqotchilar ushbu tizimni yosh pedagoglarni kasbiy faoliyatga moslashtirishning samarali vositasi sifatida baholaydilar. Pedagogika nazariyasiga oid manbalarda ustoz–shogird munosabatlari shaxsga yo'naltirilgan ta'lim, refleksiv yondashuv va tajribaga asoslangan o'qitish tamoyillari bilan izohlanadi. Ayrim olimlar ustozning shogird faoliyatini bevosita kuzatishi, maslahat berishi va baholashi orqali pedagogik mahorat shakllanishi tezlashishini ta'kidlaydilar. Bu jarayonda individual yondashuv, pedagogik muloqot madaniyati va kasbiy qo'llab-quvvatlash muhim omil sifatida ko'rsatiladi. Zamonaviy tadqiqotlarda ustoz–shogird tizimi mentorlik, kouching va fasilitatsiya tushunchalari bilan uyg'un holda o'rganiladi. Ushbu manbalarda tizimning samaradorligi yosh pedagoglarning dars o'tish sifati, innovatsion metodlardan foydalanish darajasi hamda kasbiy mustaqillik ko'rsatkichlari orqali baholanadi. Shuningdek, ustoz–shogird tizimini tashkil etishda institutsional qo'llab-quvvatlash, normativ-huquqiy asoslar va metodik ta'minotning ahamiyati alohida qayd etiladi. Adabiyotlarda pedagogik samaradorlikni baholash masalasi ham keng tahlil qilingan bo'lib, bunda monitoring, diagnostika va tahliliy usullardan foydalanish tavsiya etiladi. Ayrim tadqiqotlarda sifat ko'rsatkichlari – pedagogning kasbiy o'sishi, refleksiya darajasi, ta'lim oluvchilar bilan muloqot madaniyati – asosiy mezon sifatida qaraladi. Boshqa manbalarda esa miqdoriy ko'rsatkichlar, ya'ni ta'lim natijalari, o'quvchilar bilim darajasi va o'zlashtirish ko'rsatkichlari orqali ustoz–shogird tizimining samaradorligi aniqlanadi. Umuman olganda, mavjud adabiyotlar tahlili ustoz–shogird tizimini ta'lim muassasalarida joriy etish pedagog kadrlar salohiyatini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligini ko'rsatadi. Shu bilan birga, mazkur tizimning pedagogik samaradorligini kompleks baholashga qaratilgan ilmiy izlanishlar hali ham dolzarb bo'lib qolmoqda va ushbu yo'nalishda yanada chuqur tadqiqotlar olib borish zarurligini asoslaydi.

Tadqiqotlar metodologiyasi. Mazkur tadqiqot ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini joriy etish va uning pedagogik samaradorligini baholashga

qaratilgan bo'lib, u tizimli, shaxsga yo'naltirilgan va faoliyatga asoslangan yondashuvlarga tayangan holda olib boriladi. Tadqiqot metodologiyasining asosini pedagogik jarayonni yaxlit tizim sifatida o'rganish, ustoz va shogird faoliyati o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni aniqlash hamda ta'lim natijalarini tahlil qilish tamoyillari tashkil etadi. Tadqiqot jarayonida umumilmiy va maxsus pedagogik metodlardan kompleks foydalaniladi. Nazariy metodlar sifatida ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish, solishtirish, umumlashtirish va tizimlashtirish usullari qo'llanilib, ular orqali ustoz–shogird tizimining mazmun-mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati aniqlanadi. Ushbu yondashuv mavjud ilmiy qarashlarni chuqur tahlil qilish va mualliflik pozitsiyasini asoslash imkonini beradi. Amaliy tadqiqotlarda empirik metodlar muhim o'rin tutadi. Kuzatish, suhbat, anketa so'rovlari hamda pedagogik tajriba-sinov ishlari orqali ustoz–shogird tizimining real ta'lim jarayonidagi samaradorligi o'rganiladi. Bu metodlar yordamida yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvi, dars o'tish mahorati va metodik tayyorgarlik darajasidagi o'zgarishlar aniqlanadi. Pedagogik samaradorlikni baholashda diagnostik va monitoring metodlaridan foydalaniladi. Bunda sifat ko'rsatkichlari bilan bir qatorda miqdoriy natijalar ham tahlil qilinadi. Olingan ma'lumotlarni qayta ishlashda tahlil va umumlashtirish usullari qo'llanilib, ustoz–shogird tizimining ta'lim sifatiga ta'siri aniqlanadi. Shunday qilib, tadqiqot metodologiyasi ustoz–shogird tizimini ilmiy asosda o'rganish, uning pedagogik samaradorligini har tomonlama baholash va amaliy tavsiyalar ishlab chiqishga yo'naltirilgan bo'lib, ta'lim muassasalarida mazkur tizimni takomillashtirish uchun metodik asos vazifasini bajaradi.

Natija va muhokama. Olib borilgan tadqiqot natijalari ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini maqsadli va tizimli ravishda joriy etish pedagogik jarayon samaradorligini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatdi. Tadqiqot jarayonida ustoz–shogird munosabatlari asosida faoliyat yuritgan yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvi tezlashgani, darslarni rejalashtirish va tashkil etish ko'nikmalari mustahkamlangani hamda pedagogik muloqot madaniyati rivojlangani aniqlandi. Kuzatish va so'rovnoma natijalariga ko'ra, ustoz ko'magini muntazam

olgan shogirdlarda o'ziga ishonch darajasi va mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati oshgani qayd etildi. Bu holat ularning innovatsion metodlardan foydalanish faolligiga ijobiy ta'sir ko'rsatib, dars jarayonining sifat jihatidan yaxshilanishiga olib keldi. Shuningdek, ta'lim oluvchilarning fanlarni o'zlashtirish ko'rsatkichlarida ham ijobiy o'zgarishlar kuzatildi. Natijalarni muhokama qilish jarayonida ustoz–shogird tizimining samaradorligi ko'p jihatdan ustozning pedagogik tajribasi, shogird bilan o'zaro ishonchga asoslangan hamkorlik darajasi hamda ta'lim muassasasida yaratilgan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlarga bog'liqligi aniqlandi. Agar ushbu omillar yetarli darajada ta'minlanmasa, tizim formal xarakter kasb etishi va kutilgan natijalarga erishilmasligi mumkinligi ham kuzatildi. Shu bilan birga, tadqiqot davomida ayrim muammolar ham aniqlanib, ular orasida ustozlar yuklamasining ortiqchiligi, metodik qo'llanmalar yetishmasligi va baholash mezonlarining aniq belgilanmaganligi ustoz–shogird tizimi samaradorligini pasaytiruvchi omillar sifatida namoyon bo'ldi. Ushbu holatlar tizimni takomillashtirish zaruratini ko'rsatadi. Umuman olganda, olingan natijalar ustoz–shogird tizimi ta'lim muassasalarida pedagog kadrlar salohiyatini oshirish va ta'lim sifatini yaxshilashda muhim pedagogik mexanizm ekanligini tasdiqlaydi. Muhokamalar asosida mazkur tizimni joriy etishda aniq metodik tavsiyalar ishlab chiqish va pedagogik samaradorlikni baholashning yagona mezonlarini belgilash zarurligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Xulosa. Olib borilgan tadqiqot ta'lim muassasalarida ustoz–shogird tizimini joriy etish pedagogik jarayon samaradorligini oshirishda muhim omil ekanligini ko'rsatdi. Ushbu tizim yosh pedagoglarning kasbiy moslashuvini tezlashtirish, ularning metodik va amaliy tayyorgarligini mustahkamlash hamda pedagogik mahoratini rivojlantirishga xizmat qiladi. Tadqiqot natijalari ustoz–shogird munosabatlari asosida tashkil etilgan ta'lim jarayoni tajriba almashish, kasbiy vorisiylik va uzluksiz rivojlanishni ta'minlashini tasdiqladi. Tahlillar shuni ko'rsatdiki, ustoz–shogird tizimining samaradorligi ustozning kasbiy tajribasi, shogirdning faol ishtiroki hamda ta'lim muassasasida yaratilgan tashkiliy-pedagogik shart-sharoitlar bilan bevosita bog'liqdir. Mazkur tizimni maqsadli

rejalashtirish, metodik jihatdan qo'llab-quvvatlash va muntazam monitoring qilish orqali ta'lim sifati va pedagog kadrlar salohiyatini oshirish mumkin. Shuningdek, tadqiqot davomida ustoz–shogird tizimini baholashda sifat va miqdoriy ko'rsatkichlardan kompleks foydalanish zarurligi aniqlandi. Bu esa tizimning real natijadorligini aniqlash, mavjud kamchiliklarni o'z vaqtida bartaraf etish va uni takomillashtirish uchun ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish imkonini beradi. Umuman olganda, ustoz–shogird tizimi ta'lim muassasalarida pedagogik faoliyatni rivojlantirishning samarali mexanizmi bo'lib, uni amaliyotga joriy etish va takomillashtirish ta'lim tizimining barqaror rivojlanishini ta'minlashda muhim ahamiyat kasb etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Karimov I.A. **Yuksak ma'naviyat – yengilmas kuch.** – Toshkent: Ma'naviyat, 2008.
2. Mirziyoyev Sh.M. **Ta'lim va tarbiya – taraqqiyot poydevori.** – Toshkent: O'zbekiston, 2020.
3. Xoliqov A.A. **Pedagogika nazariyasi va amaliyoti.** – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. Yo'ldoshev J.G., Usmonov S.A. **Pedagogik texnologiya asoslari.** – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Ochilov M. **Pedagogik mahorat.** – Toshkent: O'qituvchi, 2016.
6. Hasanboyev J., To'raqulov X. **Pedagogika: oliy ta'lim muassasalari uchun darslik.** – Toshkent: Noshir, 2019.
7. Ismoilov R. **Ta'lim tizimida mentorlik va ustoz–shogird an'analari.** – Toshkent: Innovatsiya, 2021.
8. Qodirov B.R. **Pedagogik monitoring va baholash metodlari.** – Toshkent: Fan, 2018.
9. Saidahmedov N. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar.** – Toshkent: O'qituvchi, 2015.
10. Rasulov A., Abdullayeva D. **Pedagog kadrlar kasbiy rivoji va ustoz–shogird tizimi.** – Toshkent: Ma'rifat, 2022.